

Avraham Avinu's Lesson in the Fight Against Despair

פרשת לך לך, תשע"ח¹

1) מסכת סוכה דף לא.

ההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה: ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא בסוכה גזולה הוו יתבי, צווחה ולא אשגח בה רב נחמן. אמרה ליה: איתתא דהוה ליה לאבוהא תלת מאה ותמני סרי עבדי צווחא קמייכו ולא אשגחיתו בה?! אמר להו רב נחמן פעיתא היא דא, ואין לה אלא דמי עצים בלבד.

2) בראשית – פרק יד, פסוק יד

וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁפָּה אָחִיו וַיִּרְק אֶת־חֲנִיכּוֹ וַיֵּלֶד בֵּיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן:

3) רש"י (שם)

שמונה עשר ושלוש מאות - רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה, והוא מנין גימטריא של שמו:

4) רבינו בחיי (שם, וע"ע שפתי חכמים על רש"י, ובחתם סופר)

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁפָּה אָחִיו". התלבש גבורה כששמע הענין, ומיד: "וַיִּרְק אֶת־חֲנִיכּוֹ וַיֵּלֶד בֵּיתוֹ", ולמדך הכתוב כי אנשיו בני ביתו הסמוכים על שלחנו היו שמנה עשר ושלוש מאות. ובמדרש: (ב"ר מג, ב) י"ח ושלוש מאות, זה אליעזר שעולה בגימטריא שי"ח. ויש לשאול, כי לפי המדרש הזה "שמנה עשר ושלוש מאות" אינו כפשוטו אלא חידה על אליעזר לבדו, ואין לנו להוציא המקרה מידי פשוטו², שהרי הכתוב מעיד על ילידי ביתו שהם שי"ח? אבל הענין היה, כי כל המספר הזה היו ילידי ביתו של אברהם אוכלי שלחנו, ואחר שנזדרז לצאת למלחמה מיעט אותן וריקן, לפי שהזכות הוא המנצח לא רבוי עם, ולכך צוה שיחזרו כל החוטאים כדן תורה ביוצאי מלחמה, שאמר הכתוב: (דברים כ, ח) "מי האיש הירא וגו'. וזהו לשון "וַיִּרְק", שכולל לשון זיין ולשון מיעוט מלשון רק. וכיון שנתמעטו מצא אברהם את עצמו עם אליעזר לבדו, ואע"פ שכתוב "חניכיו" ביו"ד, יש בכלל מאתים מנה, ויש בכלל "חניכיו", "חניכו", ולומר כי כל חניכיו עמדו עם חניכו, הוא אליעזר לבדו.

5) דעת זקנים מבעלי התוספות (שם)

"וַיִּרְק אֶת־חֲנִיכּוֹ וַיֵּלֶד בֵּיתוֹ". שאמר להם אברהם למלחמה אנו יוצאין מי האיש הירא מעבירות שבידו ילך וישוב לביתו כיון ששמעו כך הלכו וחזרו להן ולא נשאר עם אברהם כי אם אליעזר עבדו, אמר לו הקב"ה לאברהם הניחו אותך כולן חייך אני נותן כח לאליעזר כנגד כולן. ומנין? אותיות של אליעזר יעלו למנין י"ח ושלוש מאות...

6) דברים (שופטים) – פרק כ, פסוק א

כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבָדָה, וְרָאִיתָ סוּס וְרָקִב עִם רֶב מִמֶּךָ לֹא תִירָא, מָהֶם: כִּי ד' אֶלְקִיךָ עִמָּךְ, הַמַּעֲלֶדְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

7) אור החיים הקדוש (שם)

"כי תצא למלחמה וגו'". אולי שרמז הכתוב מלחמת האדם עם יצרו, ובא להסיר מלבבו מורד, ואמר כי תצא למלחמה הידועה שאין גדולה ממנה... גם אחר שנכשל בעבירות רבות שיתוספו כוחות הרע שנולדו ממעשיו הרעים כמו שפירשתי במקומות אחרים והרי הוא ביניהם כחררה שאין לה הופכין. לזה בא דבר ה' כאן ואמר "כי תצא למלחמה" וראית בעיני שכלך סוס ורכב, סוס כנגד מה שהוא היצר סוס מוכן למלחמה מה שאינו כן האדם, רכב כנגד הרכבת האדם

¹ ע"פ שבילי פנחס (ר' פנחס פרידמאן שליט"א) – פרשת לך לך, שנת תש"ע

² רש"י – בראשית פרק ג, פסוק ח – "יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישיבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו."

שנוטה וחושקת לדברים, ואמרו "עם רב ממך" כנגד כוחות הרע שניתוספו ממנו מצד מעשיו הרעים כמו שאמרנו, אף על פי כן בא דברו הטוב ואמר "לא תירא מהם", והטעם הוא "כי ד' אלקיך עמך" פירוש הן אמת אם היית בא למלחמה בכחך אין בך כח לעמוד במלחמה זו, אבל כיון שד' אלקיך עמך כחו גדול להצילך, כי כשבא אדם ליטהר ימינו יתברך מקבלתו ונדבק לה' והוא יכניע מציריו:

8) מסכת ברכות דף י.

מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר (מלכים ב כ, א) "בַּיָּמִים הֵהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת וַיָּבֵא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בֶּן אֲמוֹץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה צוּ לְבִיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה". מאי כי מת אתה ולא תחיה? מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה מאי כולי האי? אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה. א"ל משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו! א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך?! מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד! אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מינאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. אתמר נמי רבי יוחנן ורבי (אליעזר) דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא' (איוב יג, טו) "הן יקטלני לון אִיחֵל".

9) שמות (יתרו) – פרק יח, פסוק ד

וְשֵׁם הָאֶחָד, אֱלִיעֶזֶר כִּי אֶלְקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי, וַיִּצְלַנִּי מִחָרֶב פְּרָעָה.

10) דברי סופרים – אות טז (ר' צדוק הכהן מלובלין זי"ע)

אין ליהודי להתיימש משום דבר, בין בעניני הגוף כמו שאמרו (ברכות י' סוף ע"א) אפילו חרב חדה על צוארו אל ימנע מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנשתקע וחטא בדבר שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א רי"ט ב) שאין תשובה מועלת חס ושלוש, או שתשובתו קשה, או שרואה עצמו משתקע והולך בעניני עולם הזה, אל יתיימש בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשם יתברך יכול לעזור בכל ענין: וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור, דאברהם ושרה זקנים ומי מלל לאברהם הניקה וגו' (בראשית כ"א ז'), שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהשם יתברך כל יכול ועם כל זה צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זיקנת אברהם דטוחן ואינו פולט כמו שאמרו (בראשית רבה מ"ח י"ז) וכן זקנתה, ואם היה רצון השם יתברך לפקדם היה פוקדם מקודם דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ה' היתה זאת שיהיה בנין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתיפקד עוד, כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתיימש כלל דלעולם השם יתברך יכול לעזור והיפלא מה' דבר, ואין לחקור בחקירות למה עשה ה' ככה...

ואברהם אבינו ע"ה ראש האומה הוא שפתח דבר זה שלא להתיימש משום דבר כשנשבה לוט וכבר נתיימשו כולם מלהציל, דעל כן אמר מלך סדום הרכוש קח לך דכבר נתיימש בידי המלכים וקנייה אחר כך אברהם אבינו בשינוי רשות, ואברהם אבינו אזר עצמו עם שלוש מאות שמונה עשרה ילידי ביתו לרדוף אחר ארבעה מלכים, ובנדרים (ל"ב סוף ע"א) דהוא בגימטריא אליעזר, ומשמעות השם מפורש בתורה אצל משה רבינו ע"ה כי אלקי בעזרי ויצילני וגו' (שמות י"ח ד') שכבר היה חרב פרעה על צוארו והשם יתברך יכול לעזור גם אחר היאוש שאין להתיימש משום דבר, וזהו רמז מספר שלוש מאות שמונה עשרה בגימטריא יאוש עם הכולל היינו שמספר זה הוא המוציא מידי יאוש ומורה שהשם יתברך עוזר מכל דבר שהאדם חושב להתיימש:

ונראה לי דזה דברי ההיא סבתא (סוכה ל"א א) אתתא דהוה לאביה שלוש מאות שמונה עשרה עבדי וכו' עיין שם היינו דחשבה אולי סוברים כרבי שמעון (בבא קמא קי"ד א) **דסתם גזילה יאוש בעלים**, ובפרט עבדי ריש גלותא דתקיפי ואלימי ומי ידון עם שהתקיף ואצל רב נחמן ורבנן שעמו הוי שינוי רשות ולפיכך לא השגיתו בה, **על כן אמרה דהוה לאביה וכו' שהיא מזרע אברהם שהתאזר עם שלוש מאות שמונה עשרה עבדיו לעורר דבר זה שאין יאוש כלל...**

11) בראשית (וירא) – פרק כא, פסוק טו [הערת ר' י"מ הלברשטאם שליט"א]³
ויכלו המים מן החמית; ויפשלו את היקלד, פתחת אחד השיחים.

12) פרי צדיק – פסח, אות כד (ר' צדוק הכהן מלובלין זי"ע)
תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת וגוי'. וכן בלוחות אחרונות (דברים ה', ט"ו) וזכרת כי עבד היית וגוי' על כן צוך ד' אלקיך לעשות את יום השבת. וצריך להבין בשלמא השלושה רגלים הם זכר ליציאת מצרים פסח יציאת מצרים. שבועות מתן תורה. סוכות ענני הכבוד אבל שבת במה היא זכר ליציאת מצרים? והענין הוא דנודע כי בצאת בני ישראל ממצרים לא היה שום הפרש ביניהם למצרים כמו שאמרו (שיר השירים רבה ב', ה') "גוי מקרב גוי", שהיו אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית וכו', רק שהקב"ה חשק בהם ונשבע לגואלם ובחסדו הגדול האיר והופיע בתוך עומק לבבם מגודל קדושתו בלי הכנה מצדם עד שהוציאם ממצרים. ולכן נצטוינו לזכור בכל יום יציאת מצרים, ואין המכוון על הזכרה בפה בלבד אלא שיהיה דבר זה נקבע בעומק לב כל ישראל שבאם חס ושלוס יהיה משוקע באיזה תאוה וסיאוב רחמנא ליצלן ולא יוכל לשות עצה בנפשו אל יתיאש עצמו רק שיאמין ויצפה לה' יתברך ויוציאו מהסגירו כי יתחזק לבבו שאיננו משוקע יותר ממה שהיו אז ישראל משוקעים בארבעים ותשע שערי טומאה, וה' יתברך הוציאם משם בלי אתערותא דלתתא כן גם לי יעזור ה' יתברך ולזה נצטוינו לזכור יציאת מצרים.

13) מסכת סנהדרין דף צז.
ת"ר "כי ידון ד' עמו ועל עבדיו יתנחם פי יראָה פי אַזלת יד וְאָפֶס עָצוֹר וְעֶזוֹב" (דברים לב, לו) אין בן דוד בא עד שירבו המסורות. ד"א עד שיתמעטו התלמידים. ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס. ד"א עד שיתיאשו מן הגאולה שנאמר ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ועוזר לישראל.

³ הובא דבריו בסוף המאמר בשבילי פנחס